

ПОЧАТКИ НАУКОВОГО ЗАЦІКАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИМ ФОЛЬКЛОРОМ (збирання і вивчення)

Роман КИРЧІВ

При уважнішому вивченні матеріалу, який віднесено до донаукових зацікавлень українським фольклором, напевно можна б вивчити елементи глибшого характеру таких зацікавлень. Скажімо, звертання до народних переказів і легенд у давньоруських і згодом — у козацьких літописах як до одного з джерел історичної достовірності, використання в літературній творчості сюжетів, мотивів, образів, художніх засобів з усної народної творчості тощо. На жаль, такого спеціального дослідження ранніх проявів і ознак пізнавального підходу до українського фольклору поки що не маємо.

Не маємо взагалі достатньо дослідженої картини розвитку української суспільної думки і культурного процесу перехідного періоду останніх десятиліть XVIII — початку XIX ст., з якими тісно пов'язані і початки українського народознавства, в тому числі і фольклористики. Олександр Оглоблин слушно констатував, що "громадсько-політична думка Лівобережної України другої половини XVIII віку є й на сей день terra incognita нашої історіографії, а тим самим підвалини українського національного відродження XIX-XX ст. залишаються недослідженими"¹.

Цю думку про особливе значення Лівобережної України і найкраще збереженої в ній, завдяки Гетьманщині, козацької традиції для наступного національно-культурного і політичного відродження України вчений розвинув на основі тези І. Франка. Пишучи у своїй розвідці "Жарт непотрібний" (1912) про відмінність суспільно-політичної ситуації в обох частинах України XVIII ст. і занепад козацької організації на Правобережжі, він зауважив, що "натомість на Лівобережній Україні ся козацька організація, незважаючи на нівелюючу політику Москви, все-таки витворює досить самостійне суспільно-політичне тіло, т(ак) зв(ану) Гетьманщину, яка, перебувши часи царського та бюрократичного автократизму, все-таки зберегла найкращі козацькі традиції як підвалину нового національного розвитку України"².

Звертаємо на це увагу, оскільки звідти, з Лівобережжя і од "так славної пам'яті бува-

ло, у нас в Гетьманщині колись" пішли не тільки перші потужні паростки нової української літератури, але й сильні імпульси українознавчого і народознавчого характеру.

В останні десятиріччя XVIII — на початку XIX ст. з'явилася низка праць, які засвідчували активізацію наукового інтересу до історії, побуту і культури українського народу: "Известия (Краткие географические, политические и исторические) о Малой России..." (СПб., 1773) вихованця Київської академії, історика і літератора Василя Рубана (1742-1795) і того ж автора "Краткая летопись Малой России с 1506 по 1770 гт." та "Землеписание Малой России..." (СПб., 1777); "Описание свадебных украинских престопадных обрядов, в Малой России и в Слободской Украинской губернии, також и в великороссийских слободах, населенных малороссиянами, употребляемых" (СПб., 1777) армійського офіцера Григорія Калиновського (дати народження і смерті невідомі). Відомості народознавчого змісту містили публікації "Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России..." (Чернигов, 1786) Опанаса Шафонського (1740-1811), "Топографическое описание Харьковского наместничества..." (Москва, 1788) [Н. Переверзева], "Записки о Малороссии, ее жителях и производствах" (СПб., 1798) українського історика Якова Михайловича Маркевича (1776-1804).

Про життя, побут і звичаї українців Галичини і Буковини писав австрійський природознавець Балтазар Гакет (1740-1815) у виданих німецькою мовою чотирьох томах подорожніх матеріалів "Найновіші природознавчо-політичні подорожі в 1788-1795 рр. через дакійські та сарматські або північні Карпати" (Нюрнберг, 1790-1796). У 1811 р. вийшла у Львові перша етнографічна монографія в Галичині "Задністрянська околиця між Стриєм і Лімницею", написана поляком Ігнатієм Любичем Червінським (1749 — після 1834)³. Ще перед цим (у 1805 р.) той же автор надрукував статті про весільні та інші звичаї українців Галичини.

У цих та інших публікаціях, що стосувалися України, окремих її регіонів чи місцевостей, ще майже не йдеться про власне фольклор, іноді він лише згадується в загальних рисах. Приміром, в описах українських народних весільних звичаїв у працях Г. Калиновського та І. Червінського немає жодного тексту весільних пісень, лаконічно говориться лише про урочистість обрядового весільного співу, забави, пісні і примовки, якими насичене весільне дійство. Значною мірою ці праці мали, за словами М. Грушевського, “антикварний характер”⁴, тобто вони здебільшого фіксували старовину, яка, на думку їх авторів, безповоротно відходила в минуле, ставала пережитком, без осмислення її культурно-історичної та функціональної сутності. Вони позначені духом відживаючої епохи і водночас мали в собі і щось нове, “значили початок наукового українознавства, опертого на нових підставах, — поглибленої національної свідомості” і підкріпленої новими ідеями романтичної народності⁵.

Очевидно, що у цьому новому українознавстві мали посісти відповідне місце і народознавчі студії, зокрема етнографічного і фольклористичного характеру. Тим більше, що до цього неухильно штовхав і процес українського літературного розвитку, в якому поява перших трьох частин “Енеїди” І. Котляревського (1798) знаменувала визначальність народної мови у формуванні й утвердженні нової української літературної мови та функціональну значущість етнографії і фольклору як джерела літературної творчості.

Поряд з продовженням попередньої традиції споглядального зацікавлення фольклором і літературного фольклоризму, уже в надрах старого “антикварного” українознавства визрівало усвідомлення потреби нового підходу до явищ традиційної народної культури. Так наприкінці 70-х рр. XVIII ст. один з тогочасних “пильних дослідників українського життя” Федір Туманський запропонував правителеві Гетьманщини графу Румянцеву програму для збирання історичних, географічних, статистичних і етнографічних відомостей для того, щоб дати всебічний опис України⁶. За його програмою і складеними анкетами у 80-х рр. XVIII ст. розгорнулася робота над підготовкою топографічних описів намісництва колишньої Гетьманщини⁷. Анкети Ф. Туманського

включали і збір фольклорного матеріалу. Що конкретно з цього погляду було тоді зроблено? Відповідь на це питання могло б дати спеціальне дослідження архівних джерел.

Українське інтелектуальне середовище, сформоване на ґрунті гетьмансько-козацької автономії, вже у період посиленого нищення і ліквідації останньої мало досить свідомих і патріотично налаштованих сил, які, шукаючи можливості самозбереження перед наступом московської тиранії, мусили звернути увагу на народ — “козацький народ”, як тоді писали. До цього штовхав український історичний досвід, цього вимагала потреба часу. Одним із найяскравіших показників цього усвідомлення було виникнення на зламі XVIII і XIX ст. історично-літературного трактату “Історія Русів”. Авторство цього твору й досі до кінця не розгадане, але численні дослідники одноставні у думці, що він вийшов з-під пера одного з тих, що не мирилися з московською експансією і явно чи приховано були в опозиції до неї.

“Історія Русів” сильно заряджена “ідеєю народу”. Не тільки з погляду історіографічного трактування народу як суб’єкта історії, але й бачення і розуміння його ролі як творця культури. Це останнє ще не має якихось окремих постулативних означень, але досить виразно проходить у тексті, оскільки автор, відтворюючи історичні події, суспільні настрої, досить часто звертається до усної народної традиції. М. Драгоманов небезпідставно вказав у числі джерел цього твору поряд з “старовинними хроніками” і “народну словесність”⁸. При цьому слід зауважити, що автор “Історії Русів”, звертаючись до народного слова, покликається здебільшого на авторитет його думки, філософії. Так, говорячи про польську шляхту, яка була причиною неладу і найбільших лих в Україні, він зазначає, що народ “пізнав винуватців, кількох знищив і заспівав нарешті тую втішну доля себе пісеньку, яка значить більше аніж її простота”:

*Да не буде лучче,
Да не буде краще,
Як у нас на Україні:
Нема панів, нема ляхів,
Не буде й зміни...*⁹

Хоча “Історія Русів” вийшла друком щойно в 1846 р., однак до того твору уже набув розповсюдження, як засвідчують факти, в чис-

ленних рукописних копіях і став популярним серед письменного українського громадянства¹⁰. Свою коротку передмову до згаданої першої публікації Осип Бодяньський розпочинав словами: “Давно вже малоросіяни бажали бачити друкованою “Історію Русів або Малої Росії...” Багато слів було час від часу, що той чи другий збираються видати її, навіть друкують; але до сих пір її як нема, так нема”¹¹.

Привабливість і вплив цього твору не могли не поширитися і на утвердження ідеї народності в розвитку культурного життя України. Тим більше, що ця проблема була вже в полі уваги патріотично настроєних освічених українців кінця XVIII ст. Один з них (до речі, з того кола, з якого вийшла “Історія Русів” і навіть один із гаданих її авторів) Опанас Лобисевич (1732-1805) ще перед І. Котляревським звернувся до переспіву українською народною мовою в бурлескно-трагедійному дусі “Буколік” Вергілія, назвавши цей незбережений твір “Вергілієві пастухи... в малоросійський кобеньак переодягнути”.

“Людина глибокої культури і національної свідомості”, О. Лобисевич, за словами О. Оглоблина, “зрозумів значення української народної мови для дальшого розвитку української літератури, української культури”¹². Він мав намір опублікувати українські інтермедії (правдоподібно поета XVIII ст. Танського) до трагедії Г. Кониського “Воскресеніє мертвих” (поставлена в Київській академії 1747 р.). У листі від 30 вересня 1794 р. до автора трагедії (тоді вже архієпископа білоруського) він просив вислати йому ці інтермедії, високо ставлячи їх народну мову і комедійну талановитість: “Як у всякім крою убрання, так у всякім наріччі мов є своя красота; а до того, коли й дим батьківщини солодкий, то ця вона пахощів рідних думок найсолодша. Для чести нації, нашої матері, що завжди мала в себе великих природою та вченістю людей, що стільки світил випустила для любителів своєї батьківщини, для тих, котрі вміють під корою просторіччя знайти дорогоцінні думки”¹³. Відтак патетично мотивує свій задум публікації інтермедій з явним перебільшенням їх значення і особи автора: “хай вийде на світ, хай принесе славу нашій батьківщині наш Плавт, наш Мольєр, коли не що більше”¹⁴.

Головним достоїнством інтермедій О. Лобисевич вважав їх народну українську

мову. Варто звернути увагу, що в листі йшлося не про саму трагедію, написану книжною слов'яноруською мовою, яка на той час також ще не була надрукована, а про підрядні за тогочасними мірками твори народною мовою. І це також могло вразити високосановного автора трагедії та вплинути на те, що О. Лобисевич так і не дочекався бажаного манускрипту інтермедій з бібліотеки Г. Кониського.

Примітними є слова про “дорогоцінні думки”, які можна знайти під “корою просторіччя”, вони суголосні з наведеною вище цитатою з “Історії Русів” про те, що народна пісня “значить більше аніж її простота”. В обох випадках наголос робиться на вартій уваги глибинній змістовності і цінності народного слова, усної поетичної творчості. Це думки, які були інспіровані зростаючим усвідомленням ваги і значення традиційної народної культури та потреби її пізнання і залучення до формації нової української культури.

Очевидно, вже в руслі цієї свідомості постала десь наприкінці XVIII — в перші роки XIX ст. одна з перших відомих збірок українських дум, записаних на Миргородщині. Вона збереглася в трьох копіях з назвою: “Повести малороссийские числом 16. Списаны из уст слепца Ивана, лучшего рапсодия, которого застал я в Малороссии в начале XIX века”¹⁵. В одній з копій заголовок містить ім'я записувача і конкретизує час запису: “Малорусские думы и песни, записанные в 1805 г. Ломиковским из уст слепца Ивана, лучшего рапсодиста, которого он застал в начале XIX века”¹⁶.

Василь Ломиковський (1778-1845) — нащадок козацького старшинського роду, один з освічених, патріотично настроєних людей свого часу, був поміщиком недалеко Миргорода, маловідомий історик України, автор збірки матеріалів “О Малороссии. О древних обычаях малороссийских, о службе воинской и гражданской, о чинах и должностях чиновников по алфавиту” (1808), виданих 1894 р. Отже, за цими об'єктивними даними він цілком ймовірний поцінувач дум і автор збірки їх записів. Однак уважна дослідниця цього питання Катерина Грушевська висловила серйозні застереження щодо цієї думки. Вона вважає, що ім'я записувача з'явилось в заголовку одного з пізніших списків з рукопису збірки, збереженої в архіві Ломиковського¹⁷.

Так чи ні — це питання залишається до кінця нерозв'язаним. Тут для нас є важливим ствердження дослідницею, що збірка виникла в час “зародження наукового розуміння для народної поезії”¹⁸, тобто, що вона належала до перших кроків становлення української фольклористики. Містила записи текстів тринадцяти дум, які входять до класики цього жанру української народної поезії: “Вдова і три сини”, “Брат та сестра”, “Від'їзд козака”, “Втеча трьох братів з Азова”, “Три брати Самарські”, “Хведір Безрідний”, “Іван Богуславець”, “Самійло Кішка”, “Олексій Попович”, “Вдова Сірка Івана”, “Розмова Дніпра з Дунаєм”, “Іван Коновченко”, “Отаман Матяш”. Доповнюють цю кількість записи трьох пісень. Весь матеріал походив від одного виконавця — Кобзаря Івана, прізвище якого, як встановлено пізніше, — Стрічка¹⁹.

Істотним є факт, що вже цей перший (чи один з перших) збирач народних дум помітив таку їх характерну жанрову прикмету, як епічність і назвав їх повістями. Термін “дума” як жанрова назва цих творів прийде в фольклористику дещо пізніше.

Науковими спонуками позначене звертання до фольклорного матеріалу автора першої друкованої граматики живої української народної мови Олексія Павловського (1773 — після 1822). Його “Грамматика малороссийского наречия”, надрукована в Петербурзі в 1818 р., була написана ще перед 1805 р. і оперта головною на досвід безпосереднього знайомства автора з живою народною мовою і на фольклорний матеріал. У передмові (“Вместо предисловия”) автор зазначив, що впродовж кільколітнього проживання в Україні мав нагоду пізнати її простий народ, в характері якого особливо привернуло його увагу щось “приємно-меланхолійне”, що “може бути” відрізняє цей народ “від усіх інших мешканців земної кулі”²⁰.

Характеристика українців у Павловського перегукується з їх описами у багатьох попередників. Водночас у ній новим є наголос на етнопсихологічних рисах: “Вони мають природну проникливість, остроту, схильність до музики і здатність до співу. Гостинність і простота вдачі складають їх суттєві властивості. В поведінці надто прості і дещо наче грубі; в ділах — справедливі, в розмові — відверті, хотя часто тонкі і надзвичайно хитрі; в намірах — грун-

товні. Люблять охайність і чистоту. Займаються найбільше тим, що належить до економіки; працюють тихо, але ґрунтовно. В пристрастях рідко зберігають поміркованість. До наук схильні, здається, від природи”²¹.

Новим елементом у цій характеристиці є і звертання автора граматики до усної народної словесності українців, як носія їх етновизначальної прикметності, зокрема його зауваження про їх пісні, спів як відображення народного характеру: “Пісні їх завжди майже тужливі, але в них скриваються, особливо цікаві для поетів, замисли, невимушений вираз думок і виблискуюча завжди якась ніжність і невинність, що робить їх незрівнянними”²². Це загальне міркування про специфіку українських народних пісень доповнюється спостереженнями про типові прикмети їх поширення, побутування та викликане їх виконанням враження. “Що може бути більш вражаючим від того, як слухати, коли малоросіяни вечорами приємних літніх днів, зібравшись значною кількістю і сидючи на пригорку в колі, співають свої сумовиті пісні? Тоді ехо, що відлунує в довкіллі, приносить з полів і від лісів до чутливого серця найбільш зворушливі тони”²³.

І на підтвердження цих думок, а не тільки для ілюстрації сформульованих ним граматичних правил української мови та її загальної характеристики, О. Павловський подає у другій частині своєї праці добірку народних фразеологізмів, прислів'їв і приказок, зразки усних оповідань та пісню “Гомін, гомін по дуброві”²⁴. Остання — один із шедеврів української народнопісенної лірики — вперше надрукована в граматиці О. Павловського. Можливо, що він сам її і записав, скажімо, в згаданому у кінцевих зауваженнях селі Вирей на Слобожанщині²⁵. Цей текст передрукував з деякими дрібними редакційними змінами М. Максимович у збірнику “Малороссийские песни” (1827).

Грамматика О. Павловського помітно позначена згадуваним “антикварним характером” — уявленням про українську мову як про “исчезающее наречие”, “ни мертвый, ни живой язык”²⁶, про який варто і треба зберегти відомості для науки²⁷. Але й при цьому хибному уявленні автора його праця принесла безсумнівну користь як один з перших кроків наукового осмислення живої української народної мови. Водночас вона певною мірою

прислужилась і для становлення української фольклористики — вказувала на багату й естетично повноцінну усну народну словесність та тісно пов'язану з нею літературну творчість.

Перша друкована збірка народних дум — це невеличка книжечка (всього 64 с.), яка вийшла 1819 р. в Петербурзі під заголовком “Опыт собрания старинных малороссийских песней”. На титульній сторінці цієї книжки її автором зазначений князь Цертелев — нащадок грузинської родини, що оселилася в Україні, Микола Цертелєв (Цертелі, 1790-1869). Він народився в містечку Хоролі на Полтавщині, тут минули його дитинство і юні роки, звідси беруть початок його зацікавлення українським народним словом. В одному зі своїх листів з 1825 р. М. Цертелєв писав, що з дитячих років запам'ятав багато пісень і приповідок — “сховища народних думок і почуттів”²⁸.

Ці його ранні захоплення українською усною народною словесністю знайшли розвиток і поглиблення під час навчання в Московському університеті, в літературно-науковій атмосфері якого значними вже в той час були зацікавлення фольклором. Тому не випадково відразу після закінчення університету у 1814 р., коли М. Цертелєв повернувся в рідні краї і коли на Полтавщині йому трапився сліпий шістдесятілітній бандурист, “котрий подібно давнім рапсодам, переходячи з одного місця на інше, оспівує подвиги вітчизняних героїв”²⁹, він не тільки послухав його спів, але й “списав усе, що він знав”³⁰. Ці записи, доповнені ще деякими матеріалами, склали зміст збірки.

З авторського свідчення у вступній статті виходить, що ці записи зроблені чотирма роками раніше, тобто у 1814 р. (оскільки цензурний дозвіл до друку датований 16 липня 1818 р.). Дослідники аргументовано пов'язують виникнення збірки з живими інтересами до української традиції, які панували в середовищі інтелігентних людей, що гуртувалися навколо гостинного двору високого царського сановника з козацького роду, багатого поміщика на Миргородщині Дмитра Трошинського, з яким близько зійшовся М. Цертелєв і якому присвятив цю книжку³¹.

Таким чином, можна констатувати, що праця М. Цертелєва походила з того ж патріотичного середовища, що й згадувана рукописна збірка записів народних дум “Повести мало-

российские...” (Ломиковського) і що вона правдоподібно складена з записів, зроблених у цій же місцевості, — на Миргородщині. В книжці вперше з'явилися друком десять дум: 1. Про втечу трьох братів з города Озова; 2. Про Олексія Поповича або про бурю на Чорному морі, якої зазнали козаки; 3. Про смерть Івана Коновченка або про похід козаків проти татар; 5. Про похід гетьман Богдана Хмельницького і обрання гетьманом його сина Юрія; 7. Про смерть козака Федора Безридного; 8. Про зраду гетьмана Мазепи; 9. Про тугу сестри від розлуки з братом; 10. Про від'їзд козака від родини. Шість дум із цих десяти творів (про Мазепу — пісня) “належать до найбільш розповсюджених”³². Декілька з них увійшло вже до попередньої рукописної збірки (Ломиковського), але це інші варіанти.

Записи текстів і погляди Цертелєва на думи ще позначені “антикварним” підходом. При них відсутні докладніші відомості про час, місце записів, імена виконавців. А самі зафіксовані тексти дум уявляються їх збирачеві не як самодостатні твори, а як залишки, руїни колишнього епосу. “Це знівечені розвалини, які свідчать про красу зруйнованої будівлі”, — так писав він у вступній статті про вміщені в книжці тексти дум³³. Принагідно зазначимо, що романтики, підхопивши цю думку, висуватимуть ідею про відбудову цієї первозданної краси і величі, а деякі стоятимуть і біля реалізації цієї ідеї. Тому справді “велика заслуга” Цертелєва, за словами К. Грушевської, “в тому, що він не піддався такій спокусі, а подав ці “руїни”, не попусувавши їх, такими, якими вдалося йому їх зафіксувати”³⁴. Завдяки цьому книжка його стала вже фактом фольклористики.

Як видно із цитованої вступної статті, над її автором добряче тяжать старі шкільні погляди на поезію, які він намагається пристосувати до розгляду і оцінки дум. Його міркування на цю тему є цікавим балансуванням між канонами схоластичної поетики, яка фактично ставила поза законом усну народну словесність, і живим захопленням останньою. Цертелєв заявляє, що, записуючи ці давні пісні, був впевнений, що не знайде другої “Іліади”, але вже сам факт, що вони так довго зберігаються у народному середовищі, змушує звернути на них увагу і переконує, що “не одні лише греки і римляни вміли бачити і відчувати”³⁵.

У дусі старих поглядів він трактує думи як пам'ятки старовини і на перше місце ставить їх пізнавальну цінність — як творів, що зберігають відомості про минуле, відображають дух народу, його звичаї і ту “чисту моральність, якою завжди відзначалися малоросіяни і яку дбайливо оберігають по цей час як єдину спадщину своїх предків, вцілілу від жадоби оточуючих їх народів”³⁶. Але виходить за рамки цих поглядів, коли стверджує вияв у думках “поетичного генія” їх творця, який не знав теорії поезії, але якого сама природа наділила володінням її законами³⁷.

Властиво, переважна більшість сторінок цієї статті присвячена захопленій характеристиці високої поезії народних дум, їх вражаючої живописності й особливої багатой почуттєвості. При цьому Цертелев зауважує, що українська народна поезія “переповнена” цією емоційністю з тонкою тінню суму, що, можливо, зумовлений бідами, “які більше трьох століть безперервно обтяжували Малоросію”³⁸.

Судження Цертелева про українську мову дум також великою мірою позначені псевдокласицистичними поглядами. Вона здається йому такою, що далеко відійшла від свого давнього кореня, а ще далі — від російської мови. Водночас стверджує, що наріччя малоросіян, яке було колись окремою мовою, панівною в південному краю, не меншою мірою, ніж інші мови, придатне для поезії. Підтвердження цього він бачить у народних піснях, які містять багато цінного для письменників³⁹. У думках вказує на поетичний переклик зі “Словом о полку Ігоревім” і це, фактично, перший проникливий екскурс до тієї теми, яка згодом приверне увагу багатьох дослідників — про зв'язок українського народного епосу козацької епохи з давньоруською поетичною традицією, зокрема “Словом...”

Зміст вступної статті, її ідейний настрій та й взагалі вся книжечка Цертелева переконують, що його “Опыт...” уже виходив далеко за рамки тих збірників народних пісень, казок і оповідань, які видавалися в Росії в останні десятиліття XVIII — на початку XIX ст. головню для потреб читаючої публіки. Своїми міркуваннями про народну словесність, її пізнавальну сутність і високу поетичність, примітками і заувагами до текстів дум видавець книжечки великою мірою спрямовував увагу до народної

поезії як об'єкта наукового вивчення. Тому Олександр Пипін мав підставу назвати Цертелева у своїй історії української етнографії першим, хто “звернувся до вивчення української народної поезії”, керуючись не тільки спонукани місцевого патріотизму, але й “першими неясними догадками про наукову важливість дослідження народнопоетичних пам'яток...”⁴⁰

Своїми “Розмірковуваннями про старинні малоросійські пісні” М. Цертелев порушив ряд загальних питань стосовно погляду на народну поезію, зокрема українську. Але основна його увага присвячена народним думам. Тому видана ним книжечка — не тільки перша друкована збірка народних дум, але й перша спроба дослідницького погляду на цей жанр усної народної творчості українців. Вперше друковане слово звертало увагу на нього, тим більше, що ця стаття була попередньою, в 1818 р., опублікована у поважному столичному літературно-науковому журналі “Сын отечества”⁴¹.

Слід зазначити також, що голос Цертелева в цих питаннях не був випадковим. Його публікації свідчать, що він жваво цікавився початками народознавчих вивчень у слов'ян, стежив за появою відповідних матеріалів у сербів, чехів, поляків і закликав до розгортання аналогічної роботи в Росії. Один з перших, він замислювався над методичними засадами підходу до збирання і вивчення фольклору. Так у статті “Взгляд на старинные русские сказки и песни”, надрукованій у журналі “Сын отечества” в 1820 р., він говорить про потребу запису і публікації фольклорних творів точно так, “як вони збереглися в усному переданні”⁴². У статті з приводу появи першого тому збірника чеського поета і просвітителя Франтішека Челаковського “Slovanske narodne pesni” (1822) висловлює дивування, що у цьому виданні так слабо представлені українські пісні (всього п'ять), які за словами Цертелева, могли б скласти один з його найбагатших відділів, “оскільки, мабуть, ні одне з наріччя слов'янської мови не має стільки різноманітних чарівних віршів, як малоросійське наріччя”⁴³. Захоплено говорить про “привабливу простоту”, “природність думок і почуттів” українських пісень у статті “О народных малороссийских стихотворениях. Письмо к издателю “Благонамеренного”, якою супроводилася його публікація кількох пісень у петербурзькому журналі “Благонамеренный” 1825 р.⁴⁴

На основі цих публікацій виразно простежується розвиток і утвердження поглядів Цертелєва на фольклор на основі ідей романтизму. У статті "О народных малороссийских стихотворениях (Письмо к г-ну Максимовичу)", опублікованій у журналі "Вестник Европы" 1927 р. (№ 12, С. 270-278) з нагоди передачі 32 українських пісень для збірника "Малороссийские песни" Михайла Максимовича, який вийшов того ж року, Цертелєв закликає російських діячів культури звернутися до багатств народної поезії: "Пора і нам звернути увагу на твори народної нашої поезії: одні ми із освічених європейців залишаємося байдужими до цього предмета, всі інші старалися і стараються зберегти для потомків залишки народної поезії. Невже будемо чекати поки чужоземці не вкажуть на те, що в нас під руками?"⁴⁵

Тут Цертелєв прямо проголошує народну поезію зразком для тих, хто хоче стати справжнім поетом, а не кланятися "чужим богам"⁴⁶. Його думки в багатьох моментах перегукуються з поглядами на народну поезію, висловленими у знаменитій "Передмові" М. Максимовича до його збірника українських пісень 1827 р. Та й не тільки з нею, а й з іншими голосами, що в той час уже лунали стосовно сутності і значення усної народної словесності.

На початковому етапі становлення української фольклористики внесок Миколи Цертелєва, без сумніву, істотний і значущий.

1 Оглоблин О. Опанас Лобисевич. 1732-1805. — Мюнхен—Нью-Йорк, 1966. — С. 7-8.

2 Франко І. Збірники творів: У 50 т. — К., 1986. — Т. 43. — С. 205.

3 Okolica zadniestrka między Stryjem i Łomnicą. Czyli opis ziem dawnych łemk lub odmian tej okolicy. Przez Ignacego Lubicz-Czerwińskiego. We Lwowie, 1811. — XI, + 281 S.

4 Грушевський М. "Малороссийские песни" Максимовича і століття української наукової праці // Україна. — К., 1927. — Кн. 6. — С. 2.

5 Там само. — С. 1.

6 Возняк М. Історія української літератури. — Т. III. — Львів, 1924. — С. 96.

7 Оглоблин О. Туманський Федір // Енциклопедія українознавства. — Т. 9. — Перевидання в Україні. — Львів, 2000. — С. 32-78.

8 К. В. В записку неизвестного покойника автора "Истории Руссов..." // Порядок (Петербург). — 1881. — № 128. — С. 2.

9 Історія Русів. — К., 1991. — С. 167-168.

10 Оглоблин О. Історія Русів // Енциклопедія українознавства. — Т. 3. Перевидання в Україні. — Львів, 1994. — С. 891-892; Шевчук В. Нерозгадані таємниці "Історії русів" // Історія Русів. — К., 1991. — С. 5-28.

11 Історія Русів / Перекл. І. Драча. — К., 1991. — С. 32.

12 Оглоблин О. Опанас Лобисевич. 1732-1805. — С. 62, 69.

13 Цит. за: Возняк М. Історія української літератури. — Т. 3. — С. 249.

14 Там само.

15 За цим рукописом тексти дум були опубліковані П. Житцьким у його книзі "Мысли о народных малорусских думках". — К., 1893. — С. 177-249.

16 Нудьга Г. Народний поетичний епос України // Думи. — К., 1969. — С. 7.

17 Грушевська К. Збірники і видання дум в XIX і в початках XX віку // Українські народні думи. Том перший корпусу. — К., 1927. За перевиданням в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. — К., 2004. — С. XXI-XXX.

18 Там само. — С. XXX.

19 Нудьга Г. Народний поетичний епос України. — С. 8.

20 Павловський А. Вместо предисловия // Грамматика малороссийского наречия. — СПб., 1818. — С. II.

21 Там само. — С. II-III.

22 Там само. — С. III.

23 Там само. — С. III-IV.

24 Павловський А. Грамматика малороссийского наречия. — С. 79-90.

25 Павловський А. Общие замечания // Там само. — С. 110.

26 Там само. — С. II, IV.

27 Там само. — С. 112-114.

28 Мочульський М. Погруддя з бронзи. Микола Цертелєв і Іван Манжура. — Львів, 1938. — С. 16.

29 Князь Цертелєв. Рассуждение о старинных малороссийских песнях // Опыт собрания старинных малороссийских песней. — СПб., 1918. — С. 1.

30 Там само.

31 Мочульський М. Погруддя з бронзи... — С. 18-24; Грушевська К. Збірники і видання дум... — С. XIX-XXI.

32 Грушевська К. Збірники і видання дум... — С. XXXI.

33 Князь Цертелєв. Рассуждение о старинных малороссийских песнях... — С. 6.

34 Грушевська К. Збірники і видання дум... — С. XXXIV.

35 Князь Цертелєв. Рассуждение о старинных малороссийских песнях... — С. 2.

36 Там само. — С. 3.

37 Там само. — С. 16.

38 Там само. — С. 12.

39 Там само. — С. 3-5.

40 Пыпин А. Н. История русской этнографии. — Т. 3. Этнография малорусская. — СПб., 1891. — С. 12.

41 Князь Цертелєв. Рассуждение о старинных малороссийских песнях // Сын отечества. — СПб., 1818. — Ч. 45. — № XVI. — С. 122-136.

42 Мочульський М. Погруддя з бронзи... — С. 25.

43 Там само. — С. 37.

44 Там само. — С. 39-40.

45 Там само. — С. 41-42.

46 Там само. — С. 42.

Закінчення у наступному номері

The article speaks on the formation of Ukrainian folklore studies. The author mentions the first steps made in the researches of the 18th-19th centuries. Historical-literary essay of unknown writer "The History of Rusies" and its specific features are depicted in the article. The author researches several scholars of that time and their collections of folklore. A part of the article is dedicated to folklore activities of Mykola Tsertelev, whose love of Ukrainian folklore ran into the first printed edition of folk dums, the work that brought new views on the folklore studies.

ПОЧАТКИ НАУКОВОГО ЗАЦІКАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИМ ФОЛЬКЛОРОМ (збирання і вивчення)*

Роман КИРЧІВ

Розгортання збирацького руху на полі українського фольклору. Поява збірки дум, зібраних Цертелевим, і його статей, присвячених народній словесності, збіглася із значним пошквалюванням на різних теренах української землі збирання творів цієї словесності і процесу її осмислення. Розгортання цього руху було пов'язане певною мірою з діяльністю польського і українського народознавця Зоріана Доленги-Ходаковського (1784–1825). Приблизно в той час, коли Цертелев записував українські думи від сліпого бандуриста (1814), розпочалися мандрівки З. Доленги-Ходаковського по східнослов'янських землях, під час яких він проводив археологічні дослідження, збирав етнографічні, фольклорні і діалектологічні матеріали. Особливо значне місце в цих мандрівках і збірках зайняла Україна, зокрема українська народна пісенність. Як справедливо стверджує упорядник першого видання записів українських народних пісень З. Доленги-Ходаковського, цей збирач здійснив першу спробу “систематичного записування пісенності українського народу в її жанровій різноманітності, в широких масштабах (зібрано понад 2000 зразків) та на великій території”⁴⁷.

Зоріан Доленга-Ходаковський — справжнє ім'я і прізвище Адам Якуб Чарноцький — народився 14 квітня 1784 р. поблизу с. Гайна (тепер Логойського р-ну Мінської області Білорусії) в сім'ї збіднілого шляхтича — економа панських маєтків. Закінчив повітове училище в Слуцьку. З юнацьких років захоплювався історією і географією, старовинними книжками і рукописами, а також народними легендами, переказами і піснями. Тяжкі життєві злигодні і випробування періоду наполеонівських війн змусили його заховатися під псевдонімом Зоріана Доленги-Ходаковського. Переїхавши в 1814 р. на Волинь, він сходиться з багатьма освіченими людьми, поглиблює свої знання самоосвітою, працює в бібліотеках, зокрема одного з найвідоміших у той час навчальних закладів в Україні — Кременецького ліцею.

З того часу беруть початок і власні дослідження З. Доленги-Ходаковського над слов'янсь-

кою старовиною, нестачу фактів для яких він намагається поповнити збиранням археологічних, етнографічних і фольклорних матеріалів. Для цього багато подорожує по селах Південної Білорусії й України — здебільшого пішо, з різними невигодами, труднощами і небезпеками. З подання З. Доленги-Ходаковського директор Кременецького ліцею Сціборський у 1814 р. розіслав у підпорядковану йому широку мережу шкіл “циркуляр” з пропозицією зайнятися на місцях збиранням казок, легенд, переказів, пісень, замовлянь, описами звичаїв, обрядів та інших фольклорно-етнографічних матеріалів і надсилати їх до Кременця⁴⁸. Це, практично, найраніший відомий захід щодо організації фольклористично-етнографічної збирацької роботи на теренах України.

У своїх листах і подорожніх нотатках З. Доленга-Ходаковський відзначав, що на заклик відгукнулося чимало зацікавлених людей з різних місць України і Білорусії, які прислали описи місцевих народних звичаїв і обрядів, списки старовинних назв поселень, урочищ, полів, записи пісень та ін. Приміром, з Києва якийсь Л. Кропчинський надіслав відомості про вірування в упирів, відьом, народні пісні, замовляння й ін.⁴⁹

Але переважну більшість такого матеріалу здобув Ходаковський шляхом безпосередніх польових досліджень і пошуків. На українській етнічній території вони спочатку пов'язані з Волинню, особливо з Кременцем, Острогом і їх околицями. В листі до відомого польського етнографа Лукаша Голембійовського від 5 грудня 1815 р., написаному з Кременця, Ходаковський повідомляв про свою насичену пошукову роботу на цьому терені з відвідуванням селянських весіль, князівських домів, чернечих келій і дівочих вечорниць, так що ледве 20 листопада зміг повернутися до Кременця⁵⁰. В листі від 24 жовтня 1816 р. до бібліографа й історика Базилія Анастасовича — також з Кременця — писав, що, шукаючи стародавніх слов'янських пам'яток, сподівається знайти в українських та інших піснях досить уявлень, алегорій і потрібних пояснень⁵¹.

* Закінчення. Початок у № 1/2006

З жовтня 1817 по липень 1818 р. З. Доленга-Ходаковський продовжив свої дослідницькі подорожі в Галичині. В той час він побував і на східнопольських етнічних землях — на Краківщині і в Кракові. Але виніс звідси враження, що давня традиційна культура простого люду зазнала тут під тиском католицького духовенства і шляхти більшого руйнування, ніж у Південній Русі, тобто в Україні. Про це з жалем писав у листі до Єжи Чарториського від 4 листопада 1817 р.: “Загинула традиція між польськими селянами, їх думка і пам'ять не сягає вже далі за батька”. Пожиток зібраних тут пісень порівняно з Південною Руссю співвідносить як 1 до 10⁵². До речі, це співвідношення справді підтверджується загальною статистикою фольклористичного доробку З. Доленги-Ходаковського. Якщо українських пісень нараховується в ньому понад дві тисячі, то польських він зібрав лише трохи більше двохсот⁵³. Це засвідчує і видана збірка його записів польських пісень, в якій вміщено 206 зразків, в тому числі і низка фрагментів⁵⁴.

Сподіваючись знайти найбільше потрібного матеріалу поміж українським людом, Ходаковський спрямовує на нього свою головну увагу. Поселившись на початку 1818 р. в Синяві над Сяном, він робить часті дослідницькі мандрівки в різні місцевості цього краю. З листування того часу і паспортизації записів пісень бачимо, як густо всіяні слідами Ходаковського різні місцевості українського Надсяння і Західного Бугу. Під час перебування в Перемишлі особисто познайомився з галицьким греко-католицьким митрополитом Михайлом Левицьким й українським церковним та освітнім діячем Іваном Могильницьким. З симпатією і вдячністю висловився про те, що ці два достойники зайнялися культивуванням “тутешньої руської мови”, додаючи при цьому, що вже “того досить, щоб познайомитися з ними”⁵⁵.

У листі до польського історика Самуеля Бандтке від травня 1818 р. Ходаковський докладніше розповідає про нелегкі зусилля митрополита й І. Могильницького щодо організації парафіяльних шкіл з українською мовою викладання і видання цією мовою книжок для народу. Наголошує, що цим вони дуже прислужилися “русській мові”⁵⁶. Очевидно, що розмови на цю тему, підтримка Ходаковського відіграли певну позитивну роль у тому, що

І. Могильницький узявся за написання першої в Галичині граматики української мови, закінченої на початку 20-х років.

Вельми важливою в цьому листі є, зокрема, згадка, що в перемиському гуртку українського духовенства існував уже в той час намір “збирати давні пісні в цих місцевостях”⁵⁷. Щоправда, Ходаковський скептично висловився стосовно цього наміру, вважаючи, що на заваді його здійснення є духовний сан бажаючих, яким селяни не наслідяться відкритися. І тут у плані протиставлення — цікавий штрих про власну збирацьку методику Ходаковського: “Моя рука, тримаючи пляшку і грошовий даток, багатше збирає жниво”⁵⁸. Незабаром дійсність спростує цей погляд про непридатність духовенства до фольклористичної збирацької роботи.

У своїх листах З. Доленга-Ходаковський часто згадує українські пісні, захоплено висловлюється про збережений у їх текстах відгомін глибокої давнини. Наголошує, що пісні “в діалекті волинським” “повні образів і виразів старожитніх. Записую їх і тішуся надією, що глибше в Червоній Русі, коло Львова і Галича знайду їх більше”⁵⁹. В іншому листі, датованому 5 лютого 1818 р., знову пише: “В цій країні спостерігаю щедре жниво для себе, але залежатиме від якості серпа; малий і негострий небагато вжне”⁶⁰.

У народній традиційній культурі Ходаковського цікавили головню релікти старовини. Тому, збираючи народні пісні, він основну увагу приділяв обрядовим, у яких бачив такої архаїки найбільше. Тож останні і переважають у згаданому числі записів українських пісень. Порівнюючи російські і українські народні пісні, він зазначав: “Певна річ, що пісні Північної Русі... не є такими, як у Південній, але остання зберегла і більшу поетичну привабливість”. Оспіваючи чарівну Ладу з синами Лелем і Полелем і русу косу, котру “вітер леліє”, народна поезія Південної Русі представляє в своїй мові тисячі здрібнених виразів, “вимальовує нам образи, гідні загальної уваги”⁶¹.

Під час двотижневого перебування у Львові в липні 1818 р. Ходаковський познайомився з українськими вченими — автором великого словника української мови Іваном Лаврівським і професором Львівського університету Модестом Гриневецьким. У недалекому від Львова селі Гряді відвідав автора згадува-

ної першої етнографічної монографії в Галичині “Задністрянська околиця” (1811) Ігнація Червінського. Очевидно, що ці особисті контакти з галицькою інтелігенцією і особливо польова дослідницька праця Ходаковського, яка набула значного розголосу, вплинули на активізацію тут зацікавлень простим народом і його традиційною культурою.

Особливу роль у цьому плані відіграла згадувана стаття З. Доленги-Ходаковського “Про Слов’янщину перед Християнством”. Вона була надрукована в журналі молодих кременецьких літераторів “Świcznia Naukowe” в 1818 р., який видавався у Варшаві⁶². Відразу викликала широкий резонанс, зокрема серед молоді, яка “читала цю працю не як статтю, а як захоплюючу поему”⁶³. Вже наступного року була передрукована у Львові⁶⁴.

Як зазначено в кінцевих рядках статті, в ній подані “тільки деякі думки” автора на основі його чотирирічних мандрівок і праці. І справді, текст статті великою мірою перегукується з тим, що писав Ходаковський про історико-культурну цінність пам’яток народної традиційної культури в своїх листах. Водночас вона давала узагальнююче філософське осмислення безпосередніх живих спостережень, думок і поглядів дослідника. В ній наголошувалося, що носієм народності є винятково простий люд й істинно національною культурою є народна культура. В останній головне місце відводив пісням, які називав “дзвінким голосом історії, душею народу, вітчизняною поезією, що бере початки в давніх часах”⁶⁵. А в зв’язку з цим вважав, що народна творчість є не тільки важливим джерелом для науки, але й для збагачення й оновлення літературної мови та взагалі розвитку національної літератури і могутнім засобом звільнення її від засилля чужоземщини.

Погляди Ходаковського на народну культуру, живо й талановито викладені у статті “Про Слов’янщину перед Християнством”, були суголосними з поширюваними романтичними гаслами щодо значення народності для розвитку національних культур. А оскільки вона стосувалася Слов’янщини, то, фактично, її ідеї були актуальними для кожного із слов’янських народів. За словами відомого російського вченого-фольклориста Марка Азадовського, на той час не було ще ні в російській, та взагалі слов’янській, ні в

західноєвропейській науці праць такого широкого синтетичного плану. “Твір Ходаковського з його схилинням перед народною поезією та старим народним світоглядом був, безсумнівно, глибоко прогресивним явищем у сучасній йому науці”⁶⁶.

До української фольклористики ця праця безпосередньо причетна ще й тим, що в ній присутні непоодинокі звертання її автора до усної словесності й традиційного творчого досвіду нашого народу. Він відзначав виняткове поетичне багатство і розмаїття народних пісень, які побутують над Дніпром, Бугом, Сяном і Віслою, закликав приглянутися до них, збирати їх і використовувати у науковій і літературній творчості⁶⁷.

Як популяризатор українського фольклору, З. Доленга-Ходаковський спричинився до появи того ж 1818 р. двох українських пісень в оригіналі (“Поїхав Івасенько на полювання” і “Поїхав Івасенько до тещеньки в гості”) і їх польських переспівів у віленському журналі “Dziennik Wilenski”. Автором цієї публікації був один з близьких знайомих і прихильників Ходаковського філософ і літератор Христин Лях Ширма (1790–1886). У доданому тут відкритому листі до редактора журналу Лях Ширма відзначає велику культурну цінність народної поезії і вказує на потребу її збирання та використання в літературній творчості⁶⁸. Він також зазначає, що тексти українських пісень почерпнув з рукописних матеріалів З. Доленги-Ходаковського, і що останній “увесь свій збірник мозольно зібраних сільських пісень дозволив перечитати”⁶⁹.

Хронологічно збігаються з цими виступами поява у варшавському тижневику в 1818 р. української пісні “Іхав козак за Дунай” у перекладі відомого польського поета, літературного критика і вченого Казімежа Бродзінського (1791–1835)⁷⁰ та публікація його трактату “Про класичність і романтичність...”⁷¹, який також привернув увагу широкої літературної і наукової громадськості — і не тільки польської. У цій праці К. Бродзінський говорить про важливу історичну сутність простонародної традиційної культури, зокрема пісенної, але особливо зупиняється на концепції відродження й розбудови національної польської літератури в тісному зв’язку з народнопоетичною традицією. Він наголошує, що передусім з допомогою цього

джерела польська література зможе набути власне лице і власний дух, перестане бути "відлунням чужоземщини". Особливо велику надію покладає Бродзінський на благотворний вплив народної пісні на польську поезію, на її оновлення і розвиток.

Всі ці публікації, зокрема остання, сильно позначені впливом ідей романтизму. Вказуємо на них, оскільки і в українському середовищі вони немалою мірою спричинилися до активізації наукових і літературних зацікавлень фольклором. Тим більше, що у виступах названих авторів, у розгортанні дискурсу про насущність і значення народнопоетичної творчості для культурного прогресу більшою чи меншою мірою брався до уваги і український фольклор, особливо пісенний. Трактат Бродзінського передруковувався в російському перекладі, його знали і українські культурні діячі. М. Максимович згадує у передмові до свого збірника українських пісень (1827) висловлювання польського вченого про високі достоїнства народної поезії слов'ян, зокрема українців⁷².

Отже, ідеться про широкий контекст і комплекс чинників, якими зумовлювалися перші кроки і процес становлення української фольклористики. В ньому, у цьому процесі, безумовно, винятково істотну роль відіграв З. Доленга-Ходаковський. Свої мандрівки він продовжив на Правобережній і Лівобережній Наддніпрянщині, побував у Києві і Чернігові. І скрізь предметом його особливої уваги, як зазначав у листах, були пісні з-під задимленої селянської стріхи, "сільської кудельки"⁷³. І хоча його багатий збірник народних пісень не побачив у свій час друку, він був відомий багатьом, у тому числі й українцям, його рукопис перечитували, використовували. М. Максимович вказував, що "покійний Зоріан Ходаковський" показував йому зразки заклиналих пісень, і додав, що в доробку цього збирача "залишився знатний запас для видання українських пісень"⁷⁴.

Вплив З. Ходаковського посилювався й тим, що ще за життя він як особистість і його діло стали легендою. Він приваблював до себе простою, приязною вдачею, демократичним світоглядом, умів переконувати і запалювати своїми думками. Українцям не могли не імпонувати його загальнослов'янський ідеалізм і особливо прихильність до української народної традиції, фольклору, мови, до спра-

ви українського культурного відродження. З. Доленга-Ходаковський — один з небагатьох людей свого часу, які бачили і усвідомлювали мовну спільність українського народу на всьому просторі розмежованої політичними кордонами його етнічної території. Він відзначав, що діалекти галичан і волинян належать до південноруської (тобто української) мови і що цією мовою розмовляють і "за Карпатськими горами"⁷⁵ — в Закарпатті, де "малоросіяни" живуть аж "до річки Тиси"⁷⁶. До речі, він був особисто знайомий з відомими вченими — вихідцями із Закарпаття Петром Лодієм, Василем Кукольником та Іваном Орлаєм, від яких і почерпнув, напевно, відомості про мову та фольклор закарпатських українців. Те, що ця тема була присутньою у їхніх взаєминах, засвідчує збережений лист Ходаковського до І. Орлая від 15 січня 1820 р. з Петербурга, написаний українською мовою. Він починається такими словами: "Милостивий Пане Іване! Ви возложили на мене повинність, щоби я коли-небудь к Вашей Милости писав по-малоруськи"⁷⁷.

Сукупність усіх цих фактів дає підставу говорити про важливу інспіруючу роль діяльності Ходаковського на початковому етапі народознавчих вивчень, в тому числі і фольклористичних, в Україні. І передусім це стосується Галичини.

Показники зростаючої наукової уваги до української народної творчості в Галичині. У другому і третьому десятиліттях ХІХ ст. Галичина мало надавалася до нових віянь. У суспільно-політичному, науковому, літературно-мистецькому житті тут панували консервативні устої, просвітительсько-класицистичні засади творчості і критеріїв її оцінки, які мало хто наважувався порушити. Нова романтична хвиля культурного розвитку, яка на той час уже високо піднялася у Європі і дала таких геніїв, як Гете, Шіллер, Байрон, Міцкевич, Пушкін, досягла цієї провінції із запізненням. Тому, маючи на увазі і цю ситуацію, писав Маркіян Шашкевич у перших рядках свого "Передслів'я" до "Русалки Дністрової" (1837): "Судило нам ся посліднім бути. Бо коли другі слов'яни вершка ся дохаплюють і если не вже, то небовком побратаються з повним ясным сонцем, нам на долині в густій студеній мраці гібити"⁷⁸.

Дослідницький народознавчий рейд Хо-даковського в Галичину вніс у цю мраку духовного застою значний оживляючий фермент. Через те, що Ходаковський доволі критично, а місцями й різко, висловлювався про руйнівну роль католицької церкви щодо пам'яток передхристиянської культури слов'ян, його ім'я і діла не афішувалися в Галичині. І все ж резонанс цієї діяльності, особисті зв'язки з багатьма галицькими діячами і передрук у Львові праці "Про Слов'янщину перед Християнством" (1819) робили свою справу.

Вже згадувалося про увагу до української народної мови і намір записування народних пісень у заснованому в 1816 р. просвітньому товаристві перемиського духовенства. Немає сумніву, що особисті контакти діячів цього гуртка з Ходаковським і його підтримка їхніх народознавчих аспірацій мали позитивний вплив. І хоча гурток як організаційна структура проіснував недовго, проте в цьому середовищі плідно утвердився народознавчий напрям науково-пізнавальних інтересів. Винятково важливу роль відіграв у цьому І. Могильницький, який намагався утвердити народну мову в школі, високо цінував усну народну словесність, твори якої використовував у своїх працях "Ведомость о руском язъце" (1829) і в "Граматичі языка словеноруского", дозволеній цензурою до друку вже 1823 р.⁷⁹ В останній він подав збілочку українських народних прислів'їв і приказок, згрупованих в алфавітному порядку⁸⁰. У додатку зразків української писемної й усної словесності І. Могильницький вмістив і народну пісню "Гомін, гомін по діброві"⁸¹.

Цей народознавчий засів перемиського інтелектуального середовища незабаром надасть і ряд діяльних трудівників на фольклористичній ниві⁸².

Другим осередком у Галичині, в якому фіксуються ранні наукові зацікавлення фольклором, був Львів. Індикатором цього процесу стали два випуски календаря-альманаху на 1822 і 1823 роки, виданого польською і німецькою мовами у Львові "Pielgrzym Lwowski" — "Der Pilger von Lemberg" ("Львівський пілігрим") професорами-німцями Львівського університету Карлом Гютнером і Йосифом Мавсом. В обох випусках помітне місце займає українська тема і особливо важливими є вміщені в них статті про народні пісні з додатком текстів польських і українських пісень в

оригіналі та німецькому перекладі. У статті К. Гютнера "Пісні люду"⁸³ вказується на велику пізнавальну й естетичну цінність народних пісень: "Щоб хоч у якійсь мірі пізнати характер народу, не можна легковажити його пісні, бо в кожній пісні, якого б не була вона типу, найголовнішим є передача мовою почуття. Якщо пісня не порушуватиме почуттів, які скрізь панують, і якщо в ній проста людина не знайде того способу, яким звикла вона відчувати і мислити, то вона не зможе розповсюдитися і зберегтися між народом"⁸⁴.

Про високі морально-етичні засади й мистецьку красу народної поезії мовиться і в зауваженнях автора статті до наведених українських баладних пісень "Не ходи, Грицю..." та "Козак коня напував, дівка воду брала" і кількох коломийок.

Очевидно, що вже на початку 20-х рр. (а можливо, й раніше) у середовищі львівської інтелігенції розгорталася робота над збиранням і вивченням усної народної словесності і що в цьому русі активну участь брали українці. Свідченням цього є стаття про народні пісні у другій книжці альманаху, автором якої був українець, згодом відомий галицький історик Денис Зубрицький (1777—1862)⁸⁵. Він також наголошує на значенні народної творчості "для відкриття не одної історичної правди, для усунення багатьох сумнівів, виправлення колишніх помилок"⁸⁶. Вказує на потребу її збирання і вивчення так, як це роблять німецькі вчені Гердер, Бушінг, Зіске та інші, а в Сербії — Вук Караджич. Найбагатшими на пісенну творчість вважає слов'янські народи, особливо український і польський, які мають, крім "незліченних побожних, пісні весільні, жнивні, обжинкові, пісні історичні, цехові, мисливські, пастуші, навіть кожний танець поєднаний з піснями, які творить і співає впродовж танцю сміливий юнак, наче натхненний вищим духом"⁸⁷.

Характеризуючи галицькі народні пісні, Д. Зубрицький вирізняє в них три великі групи: українські, польські й гірські, а ті, в свою чергу, поділяються на ряд підгруп. Найбагатшою вважає українську групу, в якій на перше місце ставить епічні пісні, за його словами, — "повісті", наприклад, про Саву та Князя, які авторові статті "часто доводилося чути в молодості і які зараз забулися"⁸⁸.

Д. Зубрицький відзначає “сповнені натхнення” жнивні пісні і незліченну кількість ліричних любовних та елегій, яким притаманні зворушлива сумовитість і меланхолійність, що проникають навіть у найвеселіші пісні з танцювальними мелодіями, приміром, у коломийку. Цю прикмету вважає Д. Зубрицький найбільш характерною для українських пісень у порівнянні з піснями інших народів.

Як і в першій статті, тут наводяться дві українські пісні — любовна “Шумить, шумить дібровонька, тужить, тужить дівчинонька” і як зразок давньої гумористичної пісні — “Юж три дні і три неділі, як мого мужа комарі з’їли”.

Публікації у “Львівському пілігримі” — важливі віхи зростаючого інтересу в Галичині до усної народної творчості. В них чітко постулюється цінність народної поезії, зокрема пісенної, як важливого історико-пізнавального й естетичного чинника, простежуються спроби осмислення й оцінки її з цього погляду, наголошується потреба збирання і вивчення її творів. В обох публікаціях значна увага приділена українським народним пісням, наводяться тексти кількох її зразків з нотними фіксаціями мелодій. Це, фактично, перші публікації в Галичині українських пісень і їх мелодій.

Черговим неординарним історико-фольклористичним фактом на цьому терені була стаття “O pieśniach ludu polskiego i ruskiego” (“Про польські й українські народні пісні”) анонімно надрукована 1827 р. у львівському виданні “Ratnik Narodowy” (“Національний паломник”) ⁸⁹. Свого часу ця публікація викликала негативну оцінку галицької преси ⁹⁰, а згодом мало привертала увагу дослідників, залишалось нез’ясованим її авторство (воно приписувалося дещо пізнішому (1833) видавцеві відомого збірника українських і польських пісень Вацлаву Залеському — Вацлаву з Олеська ⁹¹), нерозкритий її зміст та історико-культурологічний контекст. Очевидно, найбільшою мірою тому, що й саме видання, де ця стаття з’явилася, було рідкісним, раритетним, малодоступним.

Останнім часом на основі архівних матеріалів встановлено, що автором цієї праці був видавець “Ratnika Narodowego” маловідомий літератор і громадсько-культурний діяч Людвік Пйонткевич (1801–1876) ⁹². Видворений за політичну діяльність із Варшави, він у 1821 р. опинився у Львові. Хоч і був під

пильним наглядом австрійської поліції, намагався активізувати тут прогресивний суспільно-політичний і літературно-науковий рух, особливо в середовищі молоді. Одним із його заходів у цьому напрямку була спроба видання нового часопису, яка так і закінчилася на першій книжці “Ratnika Narodowego”.

Консервативна галицька літературно-наукова еліта не сприйняла демократично-романтичних тенденцій Л. Пйонткевича і навіть зустріла їх опозиційно. Але молодь, вочевидь, поставилася до його ідей і діяльності із співчуттям. Особливо це виявилось на полі зацікавлення фольклором. Є підстава вважати, що саме на ґрунті цих зацікавлень і співпраці з їх активістами й виникла студія Пйонткевича про польські та українські пісні і, що надзвичайно істотне й цікаве, — сам збірник цих пісень, який, за словами автора, мав друкуватися в наступних випусках “Ratnika Narodowego”. Але це видання не мало продовження і досі не знайдено якихось конкретних слідів анонсованого збірника.

Нагадаємо, що це був 1827 р., і коли б дійшло до реалізації проекту, то в Галичині синхронно з появою першого збірника українських пісень М. Максимовича стало б історичним фактом і перше зібрання українських та польських пісень цього краю. Але залишилися лише згадка про цю нездійснену ідею і опублікована стаття-розвідка, яка була заявлена як вступна частина збірника.

Вже сама по собі ця публікація — незвичайне явище. Після порівняно невеликих статей про народні пісні у “Львівському пілігримі” — за обсягом і змістом це перша в Галичині поважна праця, присвячена означеній темі. Хронологічно і тематично вона вписується у ряд перших публікацій на слов’янському ґрунті, присвячених фольклорові. В дусі романтичного захоплення усною народною творчістю Пйонткевич розвиває концепт її пізнавальної й естетичної цінності та потенціальної значимості для розвитку національної культури.

У цьому контексті мовиться в статті про винятково важливу роль народних пісень для розвитку національної літератури і музики. Незвичайними для свого часу були міркування автора про специфіку фольклорної творчості, її колективний характер, про те, як постають народні пісні, як вони формуються і поширюються. Він запропонував, зокрема,

таку схему творення пісні в народному середовищі: “Проста людина, оживлена творчим духом, піднесена незвичайним почуттям, заспіває кілька наспіх вдало складених рядків, які інший співучасник, пройнятий подібним почуттям, коли душа співака до його душі промовить, припасовуючи ближче ці рядки до свого настрою, в чомусь змінить, розширить основу, розвине зміст далі, а коли подібне робить третій, четвертий і багато інших, первісна пісня змінюється на цілком іншу і в різних обставинах формується по-різному”⁹³. До речі, подібну картину процесу колективного складання пісні накреслив набагато пізніше Максим Горький у часто цитованому фольклористами оповіданні “Как сложили песню”. Це виразно задекларована демократична концепція колективної природи фольклоротворчості, яка протистояла твердженням про походження усього кращого в усній традиції народу від вищих освічених суспільних верств. Навіть Д. Зубрицький у згадуваній статті “Про співи простого люду” категорично заперечував думку про можливість виникнення “сповнених насолоди пісень, особливо українських” в середовищі простолюддя, він вважав їх продуктом творчості людей вищого стану, від яких вони, мовляв, перейшли до суспільних низів.

Говорячи про колективний процес творення народних пісень, Пйонткевич звертає увагу і на їх багатоваріантність. При цьому вживає і сам термін “варіант”, вкладаючи в нього той же понятійний смисл, з яким він функціонує і в новочасній фольклористиці. Фаховим підходом позначені судження автора статті про мелодику і музику народних пісень, їх органічну поєднаність зі словесним текстом. Тому вважає необхідним збирання і дослідження народних пісень у єдності їх слова і музики.

Польські й українські пісні Пйонткевич розглядає диференційовано, як витвори двох різних народів, двома відмінними мовами, фіксує цю тезу відповідними підзаголовками і порівняльною характеристикою. Особливістю українських народних пісень вважає значно більшу, ніж у польських, сумовитість, тужливість та медитативність-задумливість над проблемами життя, доброї і злої долі, через що такі пісні називаються “думками”. Як особливий тип пісень, що відсутній у польській народнопісенній традиції, він вирізняє

козацькі пісні, виникнення яких пов’язане з багатовіковою історією українського козацтва.

Думки і зауваження автора статті про своєрідність українських народних пісень, їх відмінність від польських і пояснення цих відмінностей історичними, політичними й соціально-економічними причинами буття народу належать до перших спроб такого підходу й осмислення цієї теми в романтичній фольклористиці та становлять значний історико-пізнавальний інтерес.

Прогресивний характер мають викладені в статті тези і думки про важливість збирання, вивчення і публікації народних пісень, наголос на особливій потребі розгортання цієї роботи “у нас більше, ніж де-небудь інде”⁹⁴. При цьому автор не обмежується лише загальними судженнями й настановами, але й дає практичні поради та методичні рекомендації: “Отож, щоб збирання народних пісень не розминулося зі своєю метою, слід пильно дотримуватися відповідних правил, які можна звести до наступних трьох головних засад:

1. Треба їх уважно розпізнавати і відрізняти від тих пісень, що тут і там з’являються на короткій час, але не прийняті народним загалом.

2. Потрібно їх з великою обережністю, зручно і точно переносити на папір.

3. Забезпечувати записи потрібними поясненнями і примітками”⁹⁵.

Ці основні засади Л. Пйонткевич розвиває і конкретизує в окремих розділах статті — “Як слід поступати при збиранні народних пісень” з двома підрозділами: “1. Щодо тексту”, “2. Щодо мелодії” і “Якого змісту повинні бути примітки, що мають додаватися до народних пісень”⁹⁶.

Тут бачимо ряд цікавих і оригінальних для свого часу думок щодо словесного тексту і мелодій народних пісень, специфіки їх побутування, варіантності, їх фіксації і опрацювання. Автор постулює характерну для романтичної фольклористики тезу про доцільність реконструкції на основі варіантів основного тексту твору. Перед збирачем ставиться вимога уважно ознайомитися з варіантами пісні, щоб, зіставивши їх, виправити пропуски, неточності і помилки та скомпонувати на їх основі якомога повніший і досконаліший текст. Ця вимога мотивується тим, що пісні в устах простого люду рідко зустрічаються в повному і не попсованому вигляді.

Подібні судження бачимо в передмові М. Максимовича до збірника українських пісень 1827 р.: “я старался сліхачь и соглашачь разноголасия; случалось сводить иногда две [песни] в одну, либо одну разделять на две, я избирал как находил сходственнее с правильным смыслом и — сколько понимал — с духом и языком народным”⁹⁷.

Переключення з Максимовичевою передмовою (без сумніву, незалежно одна від іншої) простежується і в ряді інших місць статті Пйонткевича. Він застерігає від механічного зведення в щось єдине частин різних варіантів, від довільних виправлень і додатків, особливо в тих випадках, коли збирач слабо знає той народ, серед якого записує пісні, неглибоко розуміє і відчуває його мову. Довільними поправками, привнесеннями і пропусками можна, за словами автора статті, змінити і погубити засадничі риси народної пісні і “придати їй щось чуже, невласне народному духові”⁹⁸.

Максимальної уваги і точності вимагає Пйонткевич при записуванні мелодій народних пісень. Він звертає увагу на труднощі при фіксації мелодій народних пісень у процесі їх виконання, на різні імпровізаційні додатки і прикраси, які нерідко затемнюють і деформують саму основу мелодії.

У порадах про примітки і пояснення до записів зазначено, що вони повинні охоплювати відомості про місце і час запису, до якого суспільного стану належать виконавці, за якої нагоди співають ту чи іншу пісню. Звертається увага на потребу розрізнення збирачем пісень літературного походження, які набули певного розповсюдження і творці яких відомі чи невідомі. Пйонткевич вважає, що коли ці пісні є складені в народному дусі, прийняті народом і поширені в його середовищі, то вони можуть вважатися народними.

Викладені в статті методичні поради щодо пояснення, коментування записів народних пісень уже включають цілу низку елементів, які згодом увійшли до вимог наукового опису і паспортизації фольклорного тексту. В них порушуються і питання дослідження фольклорного твору, його походження, руху в просторі і часі, авторства, змісту тощо.

У прикінцевій частині статті автор на прикладі аналізу наведених трьох польських народних пісень демонструє практичну реалізацію викладених вище думок і порад. Тут

добре простежуються його проникливе відчуття і розуміння естетичної природи народної пісні, філологічна підготовка і володіння методикою аналізу народнопісенного тексту в єдності його словесних і музичних реалій, ритміки, римування, семантичних нюансів слова тощо. У всьому проглядає не тільки романтичне захоплення народною пісенністю, але й неординарна фахова підготовка автора у підході до її розгляду і оцінки. З посилань у тексті статті і з суджень про відставання у справі збирання та видання українських і польських пісень порівняно з результатами цієї роботи в інших народів можна зробити висновок, що Пйонткевичу були відомі тогочасні публікації з поля фольклористики — і не тільки польські. Згадується, наприклад, друге видання збірника Івана Прача “Собрание русских народных песен” (С.Пб., 1805).

Конкретні моменти статті вказують, що Пйонткевич і сам займався збиранням народних пісень. Хоч сумнівно, що весь збірник, друк якого вже розпочався зі вступної статті, мав складатися лише з його записів. Скоріше за все, Пйонткевич зібрав навколо цього проекту певний колектив збирачів народних пісень у Галичині і мав у розпорядженні їх записи. Особливо це стосується українського матеріалу, який він міг дістати від львівських українців. Одним з таких можливих його помічників був, очевидно, згадуваний Д. Зубрицький, який у свої молоді роки займався збиранням фольклору, цікавився етнографією. На те, що він був знайомий з Л. Пйонткевичем вказує надрукована в “*Ratniku Narodowym*” його етнографічна розвідка про народні господарські прогнозування⁹⁹.

Але підготовкою збірника, опрацюванням його матеріалів, напевне, займався Пйонткевич. Він надав цій праці, як можна судити на основі викладених у надрукованій статті методологічних установок і вимог, певного характеру і спрямування. Уже в перших словах статті зауважується, що випускається “учений” (uczony), тобто науковий збірник пісень “нашого люду”¹⁰⁰. Нотний матеріал збірника опрацьовував відомий свого часу польський скрипаль-віртуоз і композитор Кароль Ліпінський (1790—1861), який у 20-х рр. перебував у Львові. Він цікавився українськими і польськими народними піснями, використовував їх у своєму репертуарі і в музичних ком-

позиціях. Йому належить підготовка музичної частини збірника польських і українських пісень Вацлава з Олеська, який вийде декількома роками пізніше (1833). Немає сумніву, що в останньому К. Ліпінський немало використовує з того, що він готував для збірника Пйонткевича.

З усього видно, що збірник Пйонткевича мав бути незвичайним явищем не тільки на галицькому, але й загальнослов'янському ґрунті. І хоч він не вийшов, але його підготовка та опублікована вступна стаття мали, без сумніву, значний вплив на активізацію зацікавлень народом, його культурою і фольклором у львівському інтелігентському середовищі, особливо молодіжному, в тому числі й українському. Тому ми вважали за потрібне приділити цій маловідомій публікації більше уваги.

Розвиток народознавчого руху в Галичині 20-х роках досліджено досі дуже слабо. Належно не вивчені й не осмислені збережені архівні матеріали, розрізнені фрагменти записів, відомості з біографій і листування, згадки в різних публікаціях, які засвідчують наявність і досить значну інтенсивність цього руху. Наприклад, варшавський учений Анджей Кухарський (1795—1862) згадує в одному із своїх листів, написаних під час наукових слов'янознавчих подорожей, що у Львові в 1829 р. він записався з “запопадливим” збирачем народних пісень “галицького люду” Святопулком Гловацьким, який має намір видати свої записи¹⁰¹. Але якихось докладніших відомостей про цього збирача і долю його фольклорних збірок не маємо.

Отже, згаданими фактами виразно фіксується посилення уваги в Галичині другого і третього десятиліть XIX ст. до народної творчості, її збирання, вивчення і спроб публікації. На цей час основними рушійними цього процесу виступають поляки та німці і предметом їх уваги є разом фольклор українців і поляків Галичини. Водночас у непоодиноких реаліях цього ще слабо дослідженого народознавчого руху проглядається і участь українців: членів перемиського гуртка І. Могильницького, Д. Зубрицького, вже у 20-х рр. починали збирацьку роботу Григорій Ількевич (1801—1841), Йосиф Левицький (1801—1860), Кирило Блонський (1802—1852), Степан Петрушевич (1772—1859), Михайло Гнідковський

(1789—1861) та деякі інші. Незабаром, у 30-х роках ці поодинокі народознавчі аспірації зростуть до потужної хвилі українського народознавчого (в ньому і фольклористичного) руху, представленого головно діяльністю угруповання навколо т. зв. “Руської трійці”, що став одним із визначальних показників і чинників українського національно-культурного відродження в Галичині.

І взагалі, стисло сказане в цьому розділі про ті внутрішні українські суспільно-політичні і культурні передумови, ідейні спонуки і зовнішні впливи, якими зумовлювалися і жили початки наукового зацікавлення українським фольклором, визначає певні контури і вияви процесу розвитку цього зацікавлення. В ньому інспіруюче значення має, зокрема, зростаюче усвідомлення в середовищі передової частини українського суспільства останніх десятиліть XVIII — початку XIX ст. ваги народного чинника у порятунку від втрати національної ідентичності, а також вплив ідей європейського романтизму і прикладів розгортання народознавчої праці в інших народів, зокрема слов'янських.

У такому контексті бачимо тогочасні звертання до української історії, народної мови, традиційної культури, виникнення рукописної збірки народних дум наприкінці XVIII чи на початку XIX ст., “Історії русів”, граматики української мови, записів українського пісенного фольклору у другому і третьому десятиріччях XIX ст., їх спорадичних публікацій, спроб підготовки окремих збірників, появу збірки дум М. Цертелева (1819) і перших спроб дослідницького осмислення української народнопісенної творчості.

Своєрідним підсумком цього процесу можна вважати появу збірника М. Максимовича “Малороссийские песни” (1827). Водночас цій публікації судилося ознаменувати і початок якісно нового етапу історії становлення і розвитку української фольклористики.

⁴⁷ [Дей О.] Від упорядника // Українські народні пісні в записях Зоріана Доленги-Ходаковського / Упорядкування, текстологічна інтерпретація і коментарі О. І. Дея. Атрибуція автографів і копій та передмова Л. А. Малаш і О. І. Дея. — К., 1974. — С. 7.

⁴⁸ Дей О. І., Малаш Л. А. Піонер слов'янської фольклористики та його українські записи // Українські народні пісні в записях Зоріана Доленги-Ходаковського... — К., 1974. — С. 24.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ *Dolega Chodakowski Z.* O Sławiańszczyźnie przed Chrześcijaństwem oraz inne pisma i listy / Opracował i wstępem opatrzył Julian Maślanka. — Warszawa, 1967. — S. 167.

⁵¹ Там само. — S. 171.

⁵² *Dolega Chodakowski Z.* O Sławiańszczyźnie... — S. 177.

⁵³ *Maślanka J.* Polska folklorystyka romantyczna. — Wrocław; Warszawa, 1984. — S. 8.

⁵⁴ *Dolega Chodakowski Z.* Śpiewy sławiańskie pod strzechą wiejską zebrane. — Warszawa, 1973.

⁵⁵ *Dolega Chodakowski Z.* O Sławiańszczyźnie... — S. 200.

⁵⁶ Там само. — С. 208.

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Там само. — С. 192.

⁶⁰ Там само. — С. 197.

⁶¹ Там само. — С. 223.

⁶² *Dolega Chodakowski Z.* O Sławiańszczyźnie przed Chrześcijaństwem // *Cwiczenia Naukowe, Krzemieniec.* — 1818. — Т. 2. — № 5. — S. 3–27.

⁶³ *Maślanka J.* Zorian Dolega Chodakowski: Jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne. — Wrocław; Warszawa, 1965. — S. 28.

⁶⁴ *Pamiętnik Lwowski.* — 1819. — Т. 10.

⁶⁵ *Деї О. І., Малаш Л. А.* Піонер слов'янської фольклористики та його українські записи. — С. 27.

⁶⁶ *Азадовский М. К.* История русской фольклористики. — М., 1958. — Т. 1. — С. 283.

⁶⁷ *Dolega Chodakowski Z.* O Sławiańszczyźnie przed Chrześcijaństwem oraz inne pisma i listy — S. 25.

⁶⁸ *Lach Szymka K.* List do redaktora Dziennika Wilenskiego, jako przedmowa do przesłanych mu dwu pieśni // *Dziennik Wilenski.* — 1818. — № 5. — S. 486–492.

⁶⁹ Там само. — С. 487.

⁷⁰ *Brodzinski K.* Kozak, śpiewka z ruskiego // *Tygodnik Polski i Zagraniczny.* — 1818. — Т. 2. — S. 237–238.

⁷¹ *Brodziński K.* O klasyczności i romantyczności, tudzież o duchu poezji polskiej // *Pamiętnik Warszawski.* — 1818. — Т. 10. — S. 356–381, 516–540; Т. 11. — S. 23–45, 117–148, 347–399.

⁷² *Максимович М.* Предисловие // *Малороссийские песни.* — М., 1827. — С. III, IV.

⁷³ Про це писав, наприклад, у листі до Л. Голембйовського від 3 квітня 1819 р.: *Dolega Chodakowski Z.* O Sławiańszczyźnie przed Chrześcijaństwem oraz inne pisma i listy.

⁷⁴ *Максимович М.* Предисловие... — С. X.

⁷⁵ *Отрывок из путешествия Ходаковского по России // Русский исторический сборник.* — М., 1839. — Т. 2. — Кн. 2. — С. 193.

⁷⁶ *Свенцицкий И.* Материалы по истории возрождения Карпатской Руси... — Л., 1905. — С. 69.

⁷⁷ *Dolega Chodakowski Z.* O Sławiańszczyźnie przed Chrześcijaństwem oraz inne pisma i listy. — S. 283.

⁷⁸ *Руссака Дністровая.* — Будим, 1837. — С. III.

⁷⁹ *Фільологічні праці Івана Могилянського.* Видав М. Возняк // *Українсько-руський архів.* Видає Історично-філософська секція НТШ. — Л., 1910. — Т. 5. — С. 1–240.

⁸⁰ Там само. — С. 210–215.

⁸¹ *Цурат В.* Початки слави української народної пісні в Галичині. — Л., 1927. — С. 7.

⁸² *Кирчів Р.* Роль перемишльського гуртка українських учених у розвитку народознавчих зацікавлень у Галичині (10–20-і роки) // *Перемишль і перемиська земля протягом віків.* — Перемишль; Л., 1996. — С. 131–137.

⁸³ *Śpiewy ludu // Pielgrzym Lwowski.* — Lwów, 1822. — S. 86–90.

⁸⁴ Там само. — С. 86.

⁸⁵ *Zubricki D.* O śpiewach ludu pospolitego // *Pielgrzym Lwowski...* na rok 1823. — Lwów, 1823. — S. 49–50.

⁸⁶ Там само. — С. 49.

⁸⁷ Там само.

⁸⁸ Там само.

⁸⁹ О піснях ludu polskiego i ruskiego // *Patnik Narodowy*, нізлі збір друкем dotad nie ogłoszonych pism różnego pióra wierszem i prozą... wydany przez Ludwika Piątkiewicza. — Lwów, 1827. — S. 90–128.

⁹⁰ *Maciej z Halińza.* Literatura krajowa // *Rozmaitości (Lwów).* — 1827. — № 25. — S. 208–212.

⁹¹ *Андрієвський О.* Бібліографія літератури з українського фольклору. — К., 1930. — Т. 1. — С. 17; *Юзвенко В.* Українська народна поетична творчість у польській фольклористиці. — К., 1961. — С. 52.

⁹² *Кирчів Р.* Одна з раних фольклористичних праць Галичини // *Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка.* — Л., 1995. — Т. 230. *Праці Секції етнографії та фольклористики.* — С. 367–384.

⁹³ О піснях ludu polskiego i ruskiego. — S. 111.

⁹⁴ Там само. — S. 94, 95.

⁹⁵ Там само. — S. 95.

⁹⁶ Там само. — S. 110–118.

⁹⁷ *Максимович М.* Предисловие... — М., 1827. — С. XIX.

⁹⁸ О піснях... — S. 114.

⁹⁹ *Zubrzycki D.* Niektóre prognozyki gospodarcze // *Patnik Narodowy.* — S. 152–157.

¹⁰⁰ О піснях... — S. 90.

¹⁰¹ *Францев В. А.* Польское славяноведение конца XVIII и первой четверти XIX ст. — Прага, 1906. — С. 476. Про цього галицького збирача згадує також *Жерота Паулі* у передмові до збірника "Piesni ludu polskiego w Galicyi" (Lwów, 1838).

The following article is the continuation of the research published in № 1/2006. The article speaks on the formation of Ukrainian folklore studies. The author mentions the first steps made in the researches of the 18th–19th centuries. The author researches several scholars of that time and their collections of folklore. A part of the article is dedicated to folklore activities of Z. Dolenga-Khodakovskij. The arousal of folklore studies and their peculiarities in Galychyna are depicted in details, particularly the work of Ludwig Pjontkevych.